

УДК 351.86: 355

Н. А. Сіцінський,
магістр права, Опольський університет, м. Ополь, Польща

АНАЛІЗ ПРОБЛЕМ ТА ПЕРСПЕКТИВ ДОГОВІРНО-ПРАВОВОГО ОФОРМЛЕННЯ МОРСЬКОЇ ДІЛЯНКИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ ТА РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

N. Sitsinskiy,
master of Law, University of Opole, Opole, Poland

THE ANALYSIS OF PROBLEMS AND PROSPECTS CONTRACTUAL BASIS FOR THE OFFSHORE SECTION OF THE STATE BORDER OF UKRAINE AND RUSSIAN FEDERATION

У статті проведено аналіз проблем та перспектив переговорного процесу з питань делімітації морської ділянки українсько-російського державного кордону. Наголошено, що найбільш проблемним питанням зазначеного переговорного процесу є делімітація морського кордону з Росією, а також розмежування континентального шельфу та виключних (морських) економічних зон України та Російської Федерації у Чорному морі. Обґрунтовано, що відсутність делімітації морської ділянки українсько-російського державного кордону створює передумови до виникнення конфліктних ситуацій та прикордонних інцидентів. Доведено, що для розв'язання зазначеної проблеми необхідно звернутися до Міжнародного Суду ООН із проханням визначити лінію морської ділянки державного кордону між Україною і Російською Федерацією.

In the article the analysis of problems and prospects of the negotiation process on the issues of delimitation of the Maritime section of the Ukrainian-Russian state border. Noted that the most problematic issue specified in the negotiation process is the delimitation of the Maritime border with Russia, as well as the delineation of the continental shelf and exclusive (marine) economic zone of Ukraine and the Russian Federation in the Black sea. It is substantiated that the lack of delimitation of the Maritime section of the Ukrainian-Russian state border, creates the prerequisites for the emergence of conflict situations, and frontier incidents. It is proved, that for the decision of this problem it is important to appeal to the international Court of justice with a request to determine the line of the offshore section of the state border between Ukraine and the Russian Federation.

Ключові слова: Азово-Керченське врегулювання, договірно-правове оформлення державного кордону, національна безпека, делімітація морської ділянки українсько-російського державного кордону, переговорний процес, розмежування кордону.

Key words: Azov-Kerch settlement, the legal registration of the state border, national security, the delimitation of the Maritime section of the Ukrainian-Russian state border, the negotiation process of delimitation of the border.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Аналіз проблем та перспектив договірно-правового оформлення державного кордону України дає підстави стверджувати, що за сучасних умов найбільш проблемним питанням зазначеного переговорного процесу є делімітація морського кордону з Росією протяжністю 321 кілометр, а також розмежування континентального шельфу та виключних (морських) економічних зон України та Російської Федерації у Чорному морі. Слід зазначити, що переговорний процес з питань розмежування Азовського і Чорного морів та Керченської протоки, а також розмежування континентального шельфу на виключних (морських) економічних зон України та Російської Федерації у Чорному морі (далі — Азово-Керченське врегулювання) був започаткований ще у 1996 році, проведено 36 раундів переговорів, однак, попередні протилежні позиції учасників переговорного процесу залишаються не змінними.

Відзначимо, що у форматі переговорного процесу українською стороною неодноразово наголошувалось на необхідність здійснити розмежування Азовського та Чорного морів, а також Керченської протоки у відповідності до норм міжнародного права з урахуванням світової практики та рішень Міжнародного Суду ООН з цієї проблематики, однак, ця пропозиція була не прийнятна російською стороною. Основною причиною низької ефективності переговорного процесу з питань Азово-Керченського врегулювання є безкомпромісна позиція російської сторони, яка не визнає колишній адміністративний кордон між радянськими республіками УРСР та РРФСР у Керченській протоці державним кордоном між Україною та Російською Федерацією. Наразі переговорний процес з питань Азово-Керченського врегулювання практично заблокований, враховуючи той факт, що останні переговори між сторонами з врегулювання зазначеного питання було проведено у березні 2011 року у м. Києві.

Акцентуємо увагу на тому, що відсутність упродовж тривалого часу суттєвого прогресу між Україною і Росією з питань Азово-Керченського врегулювання не дозволяє належним чином підтримувати режим державного кордону в акваторії, створює суттєві перешкоди у процесі впровадження господарської діяльності в регіоні, а також не дозволяє ефективно протидіяти протиправній діяльності та забезпечувати безпеку судноплавства в Азово-Керченській акваторії.

Окрім вищезазначеного, відсутність делімітації морської ділянки українсько-російського державного кордону створює передумови до виникнення конфліктних ситуацій та прикордонних інцидентів, що спричиняють людські жертви. Так, 17 липня 2013 року в Азовському морі мав місце прикордонний інцидент за участю українських рибалок та екіпажу катера Берегової охорони Прикордонного управління ФСБ Росії по Краснодарському краю "Мангуст", внаслідок якого загинуло четверо громадян України [1]. У подальшому вкрай жорстокі дії російської сторони по відношенню до пересічних громадян України викликали великий суспільно-політичний резонанс та стали каталізатором загострення міждержавних стосунків України і Російської Федерації у прикордонній сфері.

Аналізуючи динаміку переговорного процесу з питань Азово-Керченського врегулювання прогнозованим є подальше зволікання Російської Федерації з прийняттям остаточного рішення з делімітації морського кордону з Україною, а також всіляке блокування переговорного процесу.

Відсутність прогресу з питань Азово-Керченського врегулювання є суттєвим дестабілізуючим фактором у загальному контексті українсько-російських міждержавних відносин. Підтвердженням цього є події, пов'язані із військовою експансією з боку Російської Федерації частини державної території України в Автономній Республіці Крим у лютому — березні 2014 року, що є грубим порушенням усталених принципів та норм міжнародного права та існуючих міждержавних договорів та угод. Так, російською стороною у супереч укладеним міждержавним нормативно-правовим актам здійснено посягання на державний суверенітет та територіальну цілісність України у Кримській автономії, а також спровоковано конфліктну ситуацію в регіоні. Зазначені дії Російської Федерації визнано як безвідповідальні та загарбницькі, що не припустимі у XXI сторіччі і засуджено як світовою спільнотою, такі, і впливовими міжнародними безпековими структурами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що дослідженню нагальних питань Азово-Керченського врегулювання присвячені роботи дослідників: А.Л. Боднаря, А.М. Дьогтяря, М.З. Кулика, М.О. Трюхана, В.С. Сіцінського, Б.Д. Трегубова, Т.О. Цимбалістого та інших науковців. У своїх наукових працях вони досліджують теоретичні питання та організаційно-технічні аспекти з питань Азово-Керченського врегулювання. Однак вони не висвітлювали проблеми та динаміку переговорного процесу з питань Азово-Керченського врегулювання.

Тому сьогодні існує нагальна потреба консолідації зусиль науковців в галузі наук з державного управління щодо необхідності пошуку нових шляхів та механізмів у сфері врегулювання питань договірно-правового оформлення спільного морського кордону між Україною і Російською Федерацією.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті — провести аналіз проблем та перспектив договірно-правового оформлення морської ділянки державного кордону України та Російської Федерації.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Питання Азово-Керченського врегулювання є найбільш складним та неврегульованим питанням у прикордонній сфері між Україною і Російською Федерацією. З самого початку набуття державної незалежності, українською стороною неодноразово ініційовано перед Російською Федерацією питання розмежування морських просторів між державами, однак, російською стороною упродовж тривалого часу зазначене питання блокувалось за різних обставин. Позиція російської сторони полягала у тому, що за часів Радянського Союзу ні якого кордону в Азово-Керченській акваторії не існувало та не було встановлено. Однак у 1996 році Росія, змінивши свою попередню позицію ігнорування існування адміністративно-територіального кордону у Керченській протоці, прийняла політичне рішення та погодилась на започаткування переговорного процесу з питань розмежування Азовського моря, Чорного моря, Керченської протоки, а також розмежування континентального шельфу на виключних (морських) економічних зон України та Російської Федерації у Чорному морі. У подальшому було створено делегації України і Російської Федерації з питань Азово-Керченського врегулювання, основним завданням яких було визначено питання щодо проведення делімітації морської ділянки українсько-російського державного кордону, підготовку проектів договорів про розмежування Азовського і Чорного морів, а також Керченської протоки.

З початку переговорного процесу з питань Азово-Керченського врегулювання Україна послідовно відстоювала свою позицію, спрямовану на захист національних інтересів в акваторії, стосовно:

- 1) необхідності встановлення державного кордону в Азовському та Чорному морях, а також у Керченській протоці у відповідності до принципів і норм міжнародного права та рішень Міжнародного Суду ООН з цієї проблематики;
- 2) визнання існуючого кордону у Керченській протоці по лінії адміністративно-територіального розподілу між колишніми радянськими республіками УРСР та РРФСР;
- 3) забезпечення безпеки судноплавства та впровадження господарської діяльності в Азово-Керченській акваторії;
- 4) проведення спільних заходів із протидії протиправній діяльності та забезпечення прикордонної безпеки в Азово-Керченській акваторії.

У свою чергу, Російська Федерація у форматі переговорного процесу всіляко намагалась реалізувати власні політичні амбіції, сутність яких полягала у завуальованих територіальних претензіях до нашої держави. Так, російською стороною неодноразово висловлювалась безкомпромісна позиція, що передбачала забезпечення політичних, економічних, військових та інших національних інтересів таким чином, щоб усі глибоководні транспортні артерії в Азово-Керченській акваторії відійшли Росії.

Найбільші суперечності сторін у форматі переговорного процесу з питань Азово-Керченського врегулювання ви-

никли навколо встановлення державного кордону в Керченській протоці, що має протяжність лише 49 кілометрів. При цьому позиція української сторони полягала у тому, щоб визнати міжреспубліканський (адміністративний) кордон між УРСР та РРФСР як державний кордон між Україною та Росією в Керченській протоці. У свою чергу російська сторона наполегливо ініціювала питання про те, що за часів Радянського Союзу адміністративний кордон між РРФСР та УРСР по морю не встановлювався. Відтак, встановлювати державний кордон у Керченській протоці не має сенсу. У подальшому, російською стороною було змінено свою попередню позицію відносно недоцільності розмежування морських просторів між Україною і Російською Федерацією у Керченській протоці. У протокольних рішеннях спільної українсько-російської комісії з питань Азово-Керченського врегулювання за різні часи російська сторона пропонувала три основних варіанта розмежування спільного державного кордону у Керченській протоці.

Перший варіант розмежування, що був найбільш прийнятний для російської сторони, передбачав встановлення державного кордону по береговій лінії Керченської протоки, що належить Україні та Росії відповідно, при цьому у самій акваторії протоки пропонувалось кордон не встановлювати.

Другий варіант розмежування, за версією російської сторони, був спрямований на встановлення у Керченській протоці морських прибережних зон у межах яких здійснювався суверенітет України та РФ, решту частину водного простору пропонувалось використовувати спільно на спеціально узгоджених умовах.

Третій варіант передбачав розмежувати протоку по середині Керч-Єнікальського судноплавного каналу, тобто зсунути лінію адміністративного кордону у Керченській протоці в бік України.

У даному форматі переговорного процесу українська сторона не погодилась на жодний з трьох російських варіантів розмежування спільного державного кордону у Керченській протоці, аргументуючи свою позицію тим, що пропозиції російської сторони є завуальованими територіальними претензіями та не відповідають національним інтересам нашої держави.

Не урегульованість питань, що пов'язані із розмежуванням Керченської протоки призвела до кризової ситуації між Україною і Російською Федерацією, що виникла внаслідок спорудження восени 2003 року дамби від Таманського півострова до українського острова Коса Тузла. Ситуація була доволі небезпечною та могла спровокувати широкомасштабний прикордонний конфлікт між Україною і Російською Федерацією.

На думку аналітиків та експертів, основною метою конфлікту було вчинення тиску на Україну стосовно делімітації кордону в Азово-Керченській акваторії [2]. Окрім цього, спорудження російською стороною зазначеної вище дамби стало каталізатором значного погіршення екологічної ситуації в акваторії, що може спровокувати найближчим часом серйозну екологічну катастрофу в регіоні.

Установлено, що ситуація навколо острова Коса Тузла була локалізована лише завдяки досягнутому політичному компромісу та політичній волі президентів України та Російської Федерації, які 24 грудня 2003 року підписали Договір між Україною та Російською Федерацією про співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської

протоки. Положеннями зазначеного міждержавного нормативно-правового акту визначено, що: "...Азовське море та Керченська протока є внутрішніми водами України і Російської Федерації. Розмежування Азовського моря здійснюється лінією державного кордону відповідно до угоди між Сторонами. Врегулювання питань, що пов'язані з акваторією Керченської протоки, здійснюється за угодою між Сторонами" [3, ст. 1]. На жаль, на даний час жодна із угод зазначених у цьому міждержавному нормативно-правовому акті сторонами не укладена.

Сьогодні російська сторона, в супереч нормам міжнародного права, у односторонньому порядку, без погодження з українською стороною, здійснює регулювання руху суден морською адміністрацією російських портів Темрюк і Кавказ у Керченській протоці. Це призводить до виникнення зустрічних потоків суден, що неодноразово складало небезпеку судноплавства та навігаційних подій.

Зазначимо, що українська сторона і надалі намагалась здійснити розмежування лінією державного кордону акваторії Керченської протоки. Остання така спроба була здійснена 12 липня 2012 року, де у форматі проведення п'ятого засідання Українсько-Російської міждержавної комісії Президенти України та Російської Федерації, підписали Спільну заяву про делімітацію морських просторів в Азовському та Чорному морях, а також у Керченській протоці [4]. Документ передбачає створення українсько-російської корпорації по спільному використанню Керч-Єнікальського каналу.

Водночас, російська сторона на сьогодні практично заблокувала переговорний процес з питань розмежування Керченської протоки, а динаміка попереднього переговорного процесу свідчить про малу вірогідність врегулювання зазначеного питання за обопільною згодою між сторонами. Делегації України і Російської Федерації не змогли досягти компромісного рішення та узгодити питання делімітації морських ділянок спільного державного кордону в Азовському та Чорному морях, а також розмежування континентального шельфу та виключних (морських) економічних зон України та Російської Федерації у Чорному морі.

За результатами 36 раундів переговорів з питань Азово-Керченського врегулювання (останній раунд із яких відбувся у березні 2011 року) офіційні делегації України та Російської Федерації лише дійшли обопільної згоди з питань підготовки текстових частин проектів договорів про розмежування Азовського і Чорного морів, за винятком координат точок ліній розмежування акваторій.

Основні суперечності сторін у форматі переговорного процесу полягали у наступному. Що стосується делімітації у Азовському морі, позиція української сторони полягає у тому, що акваторія Азовського моря за радянських часів не була розмежована лінією державного кордону, а тому у відповідності до норм міжнародного права, акваторія підлягає розмежуванню лінією державного кордону на внутрішні води України та внутрішні води Росії.

Українська сторона відповідно до частини Першої статті 15 Конвенції ООН з міжнародного морського права [5] запропонувала здійснити розмежування акваторії Азовського моря на підставі методу серединної лінії. У свою чергу, російська сторона, у форматі переговорного процесу, наполегливо пропонує зсунути у бік

України зазначену серединну лінію розмежування. Ця пропозиція є цілком не прийнятною для України, враховуючи той факт, що на сьогоднішній співвідношення української і російської частин акваторії Азовського моря, відповідно, становитиме: 63% до 37% — при розмежуванні серединною лінією, або 49% до 51% — за російським варіантом розмежування.

Зазначимо, що розмежування Чорного моря російська сторона також намагається здійснити шляхом зсування у бік України серединної лінії, яка має бути основою для побудови лінії державного кордону та лінії розмежування континентального шельфу та виключних (морських) економічних зон України та Російської Федерації у Чорному морі. Така пропозиція російської сторони передбачає зсув лінії розмежування у бік України, що призведе до втрати Україною території та континентального шельфу Чорного моря площею близько 750 квадратних кілометрів, у тому числі із родовищами вуглеводневих. У свою чергу, українська сторона вважає такі наміри російської сторони безпідставними.

Таким чином, переговори з питань Азово-Керченського врегулювання засвідчили їх безперспективність щодо врегулювання зазначеного питання у двосторонньому форматі. Делегації сторін вичерпали всі аргументи щодо цієї проблематики, не досягнувши обопільної згоди з жодного із ключових питань делімітації морських просторів між Україною і Російською Федерацією.

З метою захисту національних інтересів України в Азово-Керченській акваторії, вважається за доцільне новітній українській владі перейти до активних дій шляхом звернення до Міжнародного Суду ООН із проханням визначити лінію морської ділянки державного кордону між Україною і Російською Федерацією. Врегулювання питань щодо розмежування морського кордону між Україною і Російською Федерацією на основі норм міжнародного права сприятиме вирішенню низки економічних і політичних проблем у взаємостосунках двох країн. Звернення до Міжнародного суду ООН є цілком закономірним у світовій практиці щодо захисту своїх національних інтересів на державних кордонах.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи вищенаведене зазначимо, що проблема Азово-Керченського врегулювання є найбільш гострою проблемою у двосторонніх українсько-російських міждержавних відносинах з прикордонних питань. Переговорний процес з питань Азово-Керченського врегулювання практично заблокований. Відсутність суттєвого прогресу між Україною і Росією з питань Азово-Керченського врегулювання не дозволяє належним чином підтримувати режим державного кордону в акваторії, створює суттєві перешкоди у процесі впровадження господарської діяльності в регіоні, а також не дозволяє ефективно протидіяти протиправній діяльності та забезпечувати безпеку судноплавства в Азово-Керченській акваторії.

Для розв'язання зазначеної проблеми необхідно перейти до більш активних дій шляхом звернення до Міжнародного Суду ООН із проханням визначити лінію морської ділянки державного кордону між Україною і Російською Федерацією. Це питання є вкрай актуальним, з огляду на події пов'язані із військовою експансією з боку Російської Федерації частини державної території Украї-

ни в Автономній Республіці Крим у лютому — березні 2014 року. Відсутність договірно-правового оформлення морської ділянки українсько-російського державного кордону представляє серйозну загрозу національній безпеці України у політичній, економічній, військовій та сфері безпеки державного кордону.

Перспективою подальших розвідок даної проблематики, є проведення подальших наукових розробок, що спрямовані на розв'язання пріоритетного завдання національної безпеки України щодо проведення делімітації морського кордону з Росією, а також розмежування континентального шельфу та виключних (морських) економічних зон України та Російської Федерації у Чорному морі.

Література:

1. Прикордонний інцидент 17 липня 2013 року в Азовському морі [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=246639537
2. Конфлікт щодо острова Тузла [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Конфлікт_щодо_острова_Тузла.
3. Договір між Україною і Російською Федерацією про співробітництво у використанні Азовського моря та Керченської протоки від 24 грудня 2003 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/643_205
4. Спільна заява про делімітацію морських просторів в Азовському та Чорному морях, а також у Керченській протоці 12.06.2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://news.yurist-online.com/news/president/10142/>
5. Конвенція ООН з морського права. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=728-14>

References:

1. Press service of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine (2013), "Border incident on July 17, 2013 in the Azov sea", available at: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=246639537 (Accessed 17 September 2014).
2. Wikipedia (2014), "The conflict around the island of Tuzla", available at: http://uk.wikipedia.org/wiki/Конфлікт_щодо_острова_Тузла (Accessed 17 September 2014).
3. Ministry of Foreign Affairs of Ukraine (2003), "The agreement between Ukraine and the Russian Federation on cooperation in usage of the Azov sea and the Kerch Strait on December 24, 2003", available at: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/643_205 (Accessed 19 September 2014).
4. Ministry of Foreign Affairs of Ukraine (2012), Joint statement on Maritime delimitation in the Black and Azov seas and the Kerch Strait, available at: <http://news.yurist-online.com/news/president/10142/> (Accessed 19 September 2014).
5. UN (1982), "The United Nations Convention on the law of the sea", available at: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=728-14> (Accessed 19 September 2014).

Стаття надійшла до редакції 01.08.2014 р.